

140. výročí Průhonického parku

„Necht' park, i tehdy, až moje jméno bude dávno zapomenuto, dále žije, rozvíjí a těší se pozornosti a stane se tak kulturní památkou naší milé vlasti!“ prohlásil Arnošt Emanuel hrabě Silva-Tarouca v r. 1926 v přednášce na valné hromadě Dendrologické společnosti v Praze. Jeho přání bylo naplňováno i v r. 2025, kdy jsme si po 140 letech připomínali výročí založení Průhonického parku, jak ho známe dnes. Nejenže jméno jeho zakladatele nebylo zapomenuto a druhá část vyřčeného je naplněna statutem Národní kulturní památky, ale výjimečnost a jedinečnost tohoto mistrovského díla byla potvrzena zápisem na Seznam světového dědictví UNESCO. K výročí byla také uspořádána dvoudenní mezinárodní konference Průhonický park v proměnách času. V tomto článku se vrátíme ke vzniku parku, shrneme jeho historický vývoj i výzvy a úspěchy současné doby.

Hrabě Silva-Tarouca (narozen 1860, obr. 1) budoval Průhonický park od r. 1885 a tvořil ho až do své smrti r. 1936, přestože celé průhonické panství prodal v r. 1927 československému státu. Se svou rodinou totiž na zámku zůstal a působil zde dále jako poradce ředitele doc. Bohumila Kavky, v té době nově zřízených Státních pokusných objektů zemědělských, s Výzkumnými stanicemi pro okrasné zahradnictví, pro ovocnářství a pro zelinářství. Dlouhodobě mohl budovat park podle svých představ a vzniklo tak celoživotní originální dílo jednoho autora, které je zřejmě posledním svobodným krajinářským dílem tohoto charakteru i rozsahu. Svému milovanému parku mohl věnovat celých 50 let kontinuální péče a skutečnost vzácného spojení vlastníka, investora i autora v jedné osobě výjimeč-

nost ještě podtrhuje. Hrabě pracoval pod heslem: „Systém, to jsem já!“

Jeho působení v Průhonících je datováno od doby, kdy se oženil s jedinou dcerou Jana Nepomuka hraběte Nostic-Rieneck – říšskou hraběnkou Marií Antonii, dědičkou průhonického panství a dalších rozsáhlých nosticovských statků (např. hnědouhelných dolů v severních Čechách). Jejich sňatkem začala nová etapa průhonického panství.

Přestože byl Silva-Tarouca vystudovaný právník, vypracoval se díky od mládí rozvíjenému uměleckému talentu, pílí a zájmu o botaniku, dendrologii a krajinu na jednoho z předních krajinářských architektů té doby i všeobecně uznávaného odborníka na poli dendrologie, v oblasti trvalek a tvorby alpin. Zastával také četné funkce, byl např. poslancem Říšské rady i Českého zemského

sněmu, posledním ministrem orby v rakousko-uherské monarchii, spoluzakladatelem a prezidentem Dendrologické společnosti Rakouska-Uherska a předsedou Československé dendrologické společnosti.

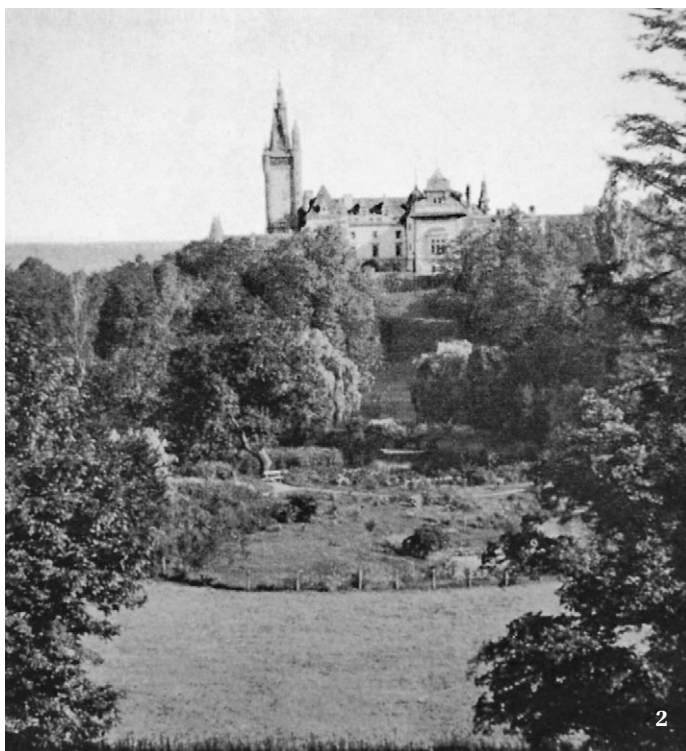
Budování parku věnoval velké množství času, finančních prostředků, a především uměleckého nasazení. S velkým umem využíval terén, se kterým mistrně pracoval. Zařizl údolí ještě více opticky prohluboval výsadbou jehličnanů ve vrcholových partiích, která se zrcadlila ve vodních plochách, otevřené prostory – louky a rybníky (elementy světla) – kombinoval ve vhodném poměru a rovnováze s uzavřenými porosty (prvky stínu). Důležité byly i kompozičně situované průhledy. Hlavní práce byly hotovy již před první světovou válkou. Jak sám říkal, snažil se docílit mnohotvarých obrazů zapadajících do rámce středočeské krajiny.

Průhonický park tedy představuje vrcholné dílo malířsko-krajinářského slohu, jehož součástí je neorenesanční zámek. Výjimečnost parku nespočívá jen v jeho historicko-umělecké hodnotě, ale i hodnotě dendrologické v podobě cenné sbírky dřevin – v době budování parku byly Průhonice vstupní branou introdukovaných rostlin (především dřevin) do celé Evropy.

Tvorbou hraběte Silva-Taroucy vznikla jedinečná kompozice založená na promyšlené kombinaci rostlin z různých koutů světa s domácími druhy, s důrazem na jejich podobné nároky na stanoviště, k získání harmonických skupin, přirozeně působících krajinných motivů a za účelem malířské manipulace s prostorem. Vytvořil tak vysoce estetický efekt s pokorným respektováním požadavků na nároky rostlin. Unikátní kompozice je formována domácími i cizokrajnými stromy (a různými kultivary)

1 Arnošt Emanuel hrabě Silva-Tarouca se svou ženou Marií Antonii hraběnkou Nostic-Rieneck

2 Hlavní vyhlídka v r. 1909. Z archivu Správy Průhonického parku, Botanický ústav Akademie věd ČR (obr. 1 a 2)

v kombinaci s keři a trvalkami. Významnou roli hrála barevnost a proměnlivost jednotlivých rostlin v různých obdobích roku a velkorysé používání konifer. Umně pracoval s pozadím, kulisami a atraktivním popředím, kterým docílil hloubky obrazu. Jeho dílem vznikla rozsáhlá botanická sbírka, uspořádaná do krásných obrazů a scenerií.

V Parku se v současné době nachází mimořádná sbírka rostlin, která pojímá přes 350 druhů jehličnatých dřevin a více než 1 500 druhů listnatých. Nejznámějším zde pěstovaným rodem je pěníšník (*Rhododendron*) se sbírkou čítající okolo 8 000 jedinců ve více než 250 druzích a kultivarech. Z průhonického šlechtění pochází mnoho jeho kultivarů.

Nedílnou součástí je průhonické Alpinum, které se rozkládá na ploše zhruba 6 ha (včetně Podzámeckého alpina) a je jedním z největších přírodních alpin v Evropě. Je taktéž dílem hraběte Silva-Taroucy, bylo vybudováno kolem r. 1895 a od počátku bylo určeno pro pěstování alpské a horské flóry a také nejnovějších a nejvzácnějších dřevin a trvalek. Známe jsou např. borovice *Pinus heldreichii* 'Schmidt' nebo smrk ztepilý *Picea abies* 'Formanek', které jsou původními matečnými rostlinami.

Vývoj po r. 1927 byl velmi stručně naznačen výše (a bližší informace i s ohledem na biologickou složku parku vyšly v Živě 1985, 4), v r. 1936 se pak v rámci organizačních změn sloučily tři zmiňované výzkumné stanice ve Výzkumný ústav zahradnický v Průhoniciích a B. Kafka zůstal ředitelem až do odchodu do penze v r. 1971. V r. 1962 nastala výrazná organizační změna, při níž byl Průhonický park delimitací převeden do Správy Československé akademie věd a od r. 1968 začleněn jako oddělení do Botanického ústavu. Tím se mění přístup k obnově a údržbě parku, péče je zaměřena spíše z pohledu botaniky a ekologie než z pohledu zahradnického. Prioritou již nebyla údržba, obnova a zachování výjimečné kompozice parku, na druhou stranu byla péče s odbornou úrovní věnována zachování a rozšiřování mimořádné dendrologické skladby o domácí i cizokrajné dřeviny. Množství výsadby bylo sortimentálního charakteru, často však byly tyto skupinové výsadby umísťovány na zcela nevhodná místa bez ohledu na základní kompozici.

Nová éra Průhonického parku

V r. 1992 po transformaci zaniklá ČSAV a vznikla Akademie věd ČR. V tomto roce nastupuje do funkce vedoucího Správy

Průhonického parku Ivan Staňa (působící v parku od 70. let jako památkář), kterému se podařilo díky pochopení a mimořádné podpoře vedení AV ČR i Botanického ústavu změnit přístup k Průhonickému parku jako k památce zahradního umění, obnovit zahradnický přístup k obnově a údržbě parku odpovídající jeho významu a krok po kroku mu navracet jeho téměř ztracenou podobu. Velký boj byl např. sveden s bývalým krytem pro pernatou zvěř, tvořeným především keři weigeli (*Weigela*), meruzalek (*Ribes*), šeríků (*Syringa*) a bezů (*Sambucus*), představujícím na mnoha místech nepropustnou a neprůhlednou bariéru, která kdysi zřetelnou kompozici absolutně popřela. Práce na obnově parku však zahrnovaly nejen uvolňování porostů, zdravotní probírky, výchovné zásahy a vyčištění zanedbaných matečnic okrasných dřevin, ale také novou výsadbu stromů, nezbytnou obnovu cest a drobné architektury, odbahnění rybníků, sekání luk a dalších partií, vytvoření zázemí jak pro zahradníky, tak pro návštěvnický provoz nebo postupné zajištění mechanizačního vybavení. Vznikl nový informační a orientační systém parku, byla vybudována nová prodejna vstupenek v budově vrátnice, obnovena přístupová alej k zámku včetně nového parkoviště, mezi lety 1993–98 proběhlo vyčištění a celková revitalizace všech rybníků včetně toku Botiče. Zrestaurována byla i kašna na Velkém nádvoří, provedla se zásadní úprava Malého nádvoří, v r. 1996 byla zahájena obnova historické kamenné ohradní zdi, která pokračovala výstavbou nového dřevěného palisádového oplocení parku. Byla také iniciována snaha o uzavření silnice III. třídy Průhonice–Dobřejovice. Park byl v letech 1984, 2007 a 2008 sužován vichřicemi, v letech 2002 a 2013 pro změnu povodněmi s následujícími silnými větry. Tyto události měly na svědomí výrazné ztráty stromů, zároveň do té doby částečně zlepšenou úroveň parku a práce na jeho obnově vrátilo o několik let zpět. Po r. 2002 dochází ke sloučení Botanické zahrady na Chotobuzi pod úsek Správy Průhonického parku. Od r. 2005 v rámci nové organizační struktury BÚ vzniká úsek Správy průhonického parku a Genofondových sbírek (SPP a GS).

Nezbytnou potřebou byla inventarizace a vyhodnocení stromového inventáře. V r. 2010 byl proveden dendrologický průzkum, hodnocení stromů včetně návrhu péstebních opatření se znovu aktualizovalo v letech 2015–16. Hodnocení bylo provedeno jak pro jednotlivé stromy přede-

vším podél cest (celkem přibližně 12 tisíc kusů), tak pro porosty dřevin. V rámci prací (2015–16) byla řešena také Obnova prostorové kompozice památky na základě revize a rozpracování výstupů projektu Význam introdukce dřevin v památkách zahradního umění, který byl podpořen programem výzkumu národní a kulturní identity (NAKI). Všechny tyto podklady byly využity pro následující obnovné projekty.

V r. 2010 byl také potvrzen zápis Průhonického parku jako součásti sériové památky Historické centrum Prahy o dvou konstitutivních částech na Seznam světového dědictví UNESCO. Tím se definitivně potvrdila jeho světová výjimečnost.

Ivan Staňa vedl Správu Průhonického parku do r. 2017 (33 let), kdy na tuto pozici nastoupil autor tohoto článku, a dále působil jako vedoucí provozu parku do r. 2024. I poté zůstal činný na Správě jako její důležitý člen a také v rámci výzkumného projektu NAKI III až do svého náhlého úmrtí v r. 2025. I. Staňa v rámci správy parku nastavil základní principy péče, údržby i obnovy, které jsou stále platné a lze na nich dlouhodobě stavět.

Botanický ústav AV ČR, zajišťující péči o park prostřednictvím úseku SPP a GS, má své sídlo na zámku, který je z tohoto důvodu nepřístupný až na reprezentativní a konferenční prostory, stálé expozice, galerii, návštěvnické centrum a kavárnu.

Park se rozprostírá na ploše 250 ha v údolí potoka Botiče, tvořícího hlavní pomyslnou osu, a jeho přítoků. Botič napájí tři velké rybníky – Podzámecký, Labešku a Bořín – tvořící výrazné dominanty (viz obr. 3–6). Je protkán sítí cest v délce asi 25 km, jejichž součástí je systém číslovaných orientačních bodů (sloupků) na křižovatkách. Obvodová hranice parku má délku přibližně 10 km a v současné době je areál kompletně oplocen. Vějíť do parku je možné nů vstupy (dvěma hlavními, kde se dá zakoupit denní vstupenka, ostatní jsou průchodné s čipovou permanentkou). Součástí areálu Průhonického parku je i Průhonická botanická zahrada BÚ AV ČR a genofondové sbírky, kde jsou soustředěny významné sbírky kosatců, pivonek, denívek, růží, pěníšníků a sněženek, na ploše botanické zahrady se nachází i stará pomologická sbírka (bliže v Živě 2015, 3: LVI; 2022, 2: XXVII–XXVIII).

Úsek Správy Průhonického parku a Genofondových sbírek zajišťuje soustavnou, pravidelnou a odbornou obnovu, péči a údržbu parku a péči o návštěvnický provoz.

3 Pohled na panorama průhonického zámku přes Podzámecký rybník (2025)

4 Jarní rašení – pohled od zámku směrem na Hlavní vyhlídku (2025)

5 Podzámecké alpinum – Růžová zahrádka – pohled na Podzámecký rybník (2025)

6 Skalní ostroh tyčící se nad rybníkem Bořín. Snímky J. Šmídy, pokud není uvedeno jinak

Významné události posledních let

Období let 2018–20 provázely ve vegetačním období extrémně nízké úhrny srážek umocněné velmi vysokými teplotami, které se v kombinaci s teplotně kolísavým zimním obdobím výrazně projeví přemnožením podkorních hmyzích škůdců, především lýkožrouta smrkového (*Ips typographus*), l. severského (*I. duplicatus*) a l. leskleho (*Pityogenes chalcographus*). Tito kalamitní škůdci jehličnatých dřevin páchali škody na solitérech i v rámci porostů, a to na celém území parku. Nejvíce byl decimován smrk ztepilý, avšak napadány a likvidovány byly i ostatní známé druhy smrku. Kalamitní stavy kůrovce byly zaznamenány v rámci celé ČR, ale i střední Evropy. V souvislosti s bojem proti škůdcům a likvidací následků bylo v inkriminovaných letech vytěženo kolem 3 800 m³ kůrovcového dřeva (asi 3 500 stromů). Situace se od r. 2021 začínala pomalu stabilizovat a v r. 2024 bylo nutné odstranit „už jen“ zhruba 120 m³ kůrovcového dřeva, čímž se dostáváme přibližně na úroveň r. 2017. Na dramatickou situaci, která se projevila výrazným prořídnutím porostů obecně tvořících kompoziční kostru parku, navázala intenzivní výstavba oplocenek s plošnými výsadbními lesních sazenic v celkovém počtu asi 33 tisíc kusů.

V širším i blízkém okolí parku (někdy až na samé jeho hranici) stále postupně probíhá intenzivní zástavba obytnými i komerčními zónami protkaná dopravní infrastrukturou, která se mimo jiné negativně projevuje zhoršenou kvalitou vody přitékající do parku i přesto, že čistírny odpadních vod jsou umístěné na každém větším přítoku. Následkem jsou především silně eutrofizované rybníky, v letních obdobích s nevzhledným vodním květem i nepříjemným zápachem.

Naopak k rozvoji parku a jeho památkové obnově zásadním způsobem přispěly dva velké projekty realizované v posledních 10 letech. V období 2015–17 byla uskutečněna Obnova Podzámeckého alpina. Pro

svůj neuspokojivý stav nemohla být tato část dlouho návštěvnický využívána. Základním motivem obnovy bylo zpřístupnit ji a vytvořit příjemný pobytový prostor. Řešené území o rozloze 1,5 ha je nejexponovanější částí parku. Obnovou se podařilo celý prostor provzdušnit a otevřít nové pohledy na Podzámecký rybník, zámek a další unikátní scenerie. Byly obnoveny opěrné kamenné zidky, kamenná schodiště, cesty a pěšiny, kovářsky zpracovaná zábradlí a treláže pro popínavé rostliny. Byly očištěny skalní výchozy, doplněn mobiliář a vysazena kolekce rostlin čítající okolo 230 druhů. Oblíbeným místem se stala obnovená Růžová zahrádka s historickým i současným sortimentem růží (obr. 5). Celkové náklady projektu činily zhruba 32 milionů Kč, z čehož 80 % bylo hrazeno z grantu Fondů Evropského hospodářského prostoru.

Druhou mimořádnou akcí, která probíhala od 1. ledna 2021 do 31. prosince 2023, byl rozsáhlý projekt Integrovaného regionálního operačního programu (IROP) s názvem Průhonický park – obnova, rozvoj a oživení památky UNESCO. Cílem byla revitalizace s důrazem na kulturní hodnoty (výjimečnou světovou hodnotu) a zatraktivnění pro návštěvníky. Projekt se věnoval obnově původní krajinářské kompozice, zajištění provozní bezpečnosti u stávajících přestálých nebo jinak narušených jednotlivých stromů a porostů (3 300 pěstebních opatření, pokáceno 1 547 stromů, vysazeno 758 vzrostlých stromů, např. historický kultivar javoru mléče *Acer platanoides* 'Schwedleri', a kolem 30 tisíc lesních sazenic), obnově parkových mlatových cest (opraveno zhruba 17 km), dále rekonstrukci schodů, opěrných zídek, ohradních zdí a v neposlední řadě i drobných staveb v parku, k nimž patří Rybárna, Wachhaus, Alpský srub a Česká chaloupka. Projekt zahrnoval i vytvoření nového informačního systému pro návštěvníky a tvorbu výstavních expozic v rekonstruovaných objektech, které jsou nyní poprvé od dob hraběte zpřístupněny veřejnosti. Celkové náklady dosáhly přibližně 205 milionů Kč, 80 % bylo hrazeno z IROP. Projekt takového rozsahu a finanční náročnosti nebyl v tomto parku od dob hraběte Silva-Taroucy dosud realizován. Péče a údržba o park, mimo tyto velké projekty, zahrnuje i další větší investiční akce nebo rozsáhlejší opravy/obnovu (viz přehled na webu Živý).

Jednou z podmínek pro naplnění výjimečné hodnoty statku světového dědictví je splnění integrity. Přelomovým momen-

tem v posílení integrity této památky bylo uzavření již zmíněné silnice III. třídy Průhonice–Dobřejovice, dělicí park na dvě části pro průjezd automobilové dopravy. Intenzivní a stále zvyšující se provoz byl bezpečnostním rizikem pro návštěvníky při přecházení z jedné části do druhé, zároveň kolidoval s běžným provozem údržby. Po dlouholeté snaze Botanického ústavu o zneprůjezdnění silnice trvající více než 10 let byla na podzim 2018 silnice uzavřena a podepsány smlouvy mezi obcí Průhonice a Botanickým ústavem k dlouhodobému užívání a její správě. Začleněním této komunikace do cestní sítě parku tak mohl být odstraněn plot oddělující I. a II. část parku a obě pohledově i provozně propojeny.

K památce, jako je Průhonický park, neodmyslitelně patří její návštěvníci. Za posledních 15 let se vývoj návštěvnosti postupně kolísavě zvyšuje a v r. 2025 bylo prodáno kolem 145 tisíc jednodenních vstupenek a téměř 2 600 celoročních. Počet celkových návštěv včetně opakovaných vstupů pak dosáhl okolo 225 tisíc.

Aby výraznější vytíženost parku nepřipadala jen na několik kratších období roku a okolí zámku, byla by optimálním stavem rovnoměrně rozložená návštěvnost v průběhu celého roku po celém areálu. Během roku jsou v parku, botanické zahrádě i na zámku pro návštěvníky pořádány různé sportovní, kulturní a společenské akce a aktivity (laického i odborného zaměření) organizované Botanickým ústavem i externími subjekty. Návštěvnost však v konečném důsledku ovlivňuje především aktuální počasí a pravidelné výrazné projevy vegetace – na jaře především kvetení pěnišníků, na podzim pak zbarvení dřevin. Proto jsou stále nejnavštěvovanějšími měsíci květen a říjen.

Na období 2025–34 byl pro Průhonický park zpracován nový Management plan, ve kterém jsou navrženy základní cíle a opatření důležitá pro další rozvoj. Zahrnují např. aktuální komplexní zaměření parku, rehabilitaci hmotných komponent a realizaci rozvojových záměrů, digitální archivaci, koncepční práci s veřejností nebo propagaci památky a jejích hodnot v ČR i zahraničí.

Snahou tak stále zůstává následování tvůrčích myšlenek našeho pana hraběte, uchování Průhonického parku v jeho podobě pro příští generace, a tím naplnění odkazu úvodního citátu.

Více na www.pruhonickypark.cz

Podrobněji a další snímky na webu Živý.